

MUÂVENET-İ MİLLİYE MUHRİBİ

Emre BİRCAN

Muâvenet-i Milliye, Alman Donanması için Schichou – Werk firması “S-165” borda numarasıyla 1908 yılında kızağa konulmuştur. Muhrip 74 metre boyunda, 7.9 metre genişliğinde ve 3 metre draft açıklığına sahiptir. 765 ton olan torpido muhrip iki adet stim türbinli motora ve iki adet pervaneye sahip olup 17.700 SHP gücündeki motorlarıyla 32 knot sürat yapabiliyordu. Mühimmat olarak ise iki adet 75 mm, iki adet 57 mm seri ateşli deniz topunu ve üç adet 450 mm torpido kovanını taşıyabiliyordu. Kızağa konulmasının ardından 1909 yılında suya indirilen muhrip, 1910 yılında tamamlanmıştır. Aynı yıl Osmanlı Devleti hem bu torpido muhrice hem de bu torpido muhriple birlikte üretilen “S-166”, “S-167”, “S-168” borda numaralarına sahip diğer torpido muhriplere talip olmuştur.

Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet döneminde yapılan çalışmalarla donanmanın modernize edilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Ancak devletin tek başına donanmayı modernize etmeye gücünün yetmeyeceği anlaşıldığından halka inilmesi kararı alınmıştır. Bu sebeple 19 Temmuz 1909’da Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti, kısa adıyla “*Donanma Cemiyeti*” kurulmuştur.

Donanma Cemiyeti’nin kurulmasıyla Osmanlı halkı üzerinde donanmanın güçlendirilmesi noktasında propagandalar yapmış ve bu propagandalar halkta da karşılık bulmuştur. Böylece Donanma Cemiyeti, kuruluşundan dört beş ay sonra Osmanlı donanmasının ihtiyacına göre ilk olarak Almanya’da üretilen dört torpido muhrice talip olmuştur. Alman Schichou-Werk firmasıyla yapılan görüşmelerin sonunda ise 18 Nisan 1910’da anlaşma yapılarak dört muhrip satın alınmıştır. Alınan bu gemilere milletin yardımlarının bir nişanesi olarak Yedigâr-ı Millet, Muâvenet-i Milliye, Numûne-i Hamiyet, Gayreti Vataniye isimleri verilmiştir. Genel olarak ise bu torpido muhripler, “*Yedigâr-ı Millet Sınıfı*” muhripler olarak anılmıştır. Peyderpey olarak gönderilen muhripler, 1910 yılı bitmeden tamamı Osmanlı donanmasına katılmıştır.

Muâvenet-i Milliye ve diğer muhrip ile zırhlıların donanmaya katılmasıyla birlikte Ege ve Akdeniz’de eğitim yapılmaya başlanmıştır. Eğitimlerin sürdüğü sırada İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne savaş ilan etmesinden sonra Akdeniz’de bulunan donanma, Çanakkale’de konuşlanmıştır. Yapılan planlama gereği, muhriplere Çanakkale Boğazı’nın ağzında karakol görevinde bulunmaları emredilmiştir. Muâvenet-i Milliye ise savaş sonuna kadar Çanakkale’de karakol görevini icra etmiştir.

Osmanlı - İtalya Savaşı sürerken Balkan Devletleri’nin seferberlik ilan etmesi üzerine Çanakkale’de bulunan donanma, içinde Muâvenet-i Milliye muhribinin de bulunduğu gemilerin onarıma ihtiyacı olduğu halde onarılmayarak 1 Ekim 1912’de seferber edilmiştir. Donanma 2 Ekim’den itibaren peyderpey İstanbul’a gönderilmiş ve Balkan Savaşı’nın başlangıcına kadar Muâvenet-i Milliye ve beraberinde bulunan zırhlı ve kruvazörler Haydarpaşa’da demirlemiştir.

Balkan Savaşı’nın patlak vermesiyle donanmanın ilk olarak Karadeniz’de faaliyetlerde bulunması planlanmıştır. Donanma Komutanı Miralay Tahir Bey, içinde Muâvenet-i Milliye ve Taşoz muhribiyle beraber Barbaros Hayrettin, Turgut Reis zırhlılarından oluşan bir filo ile 17 Ekim 1912’de Karadeniz’e hareket etmiştir. 19 Ekim 1912’de Varna’da bulunan Bulgarlara ait Galata Burun’u topa tutulmuş ve iki Bulgar muhribine neticesiz bir hücum gerçekleştirmiştir.

Balkan Savaşı başındaki bu ilk hareketin ardından bir süre İstanbul’da kalan Muâvenet-i Milliye muhribi, 7 Aralık’ta kurulan ve içinde Yedigâr-ı Millet, Basra ve Taşoz muhriplerinin bulunduğu ve komutasına Yüzbaşı Rauf (ORBAY) Bey’in atandığı Müstakil Filotilla’ya katılmıştır. Burada Muâvenet-i Milliye ile beraberinde bulunan muhrip ve torpido botlar, karakol ve destek görevinde bulunmuştur.

Müstakil Filotilla kurulmasının ardından ise Muâvenet-i Milliye, Yunanistan’ın Ege’de artan faaliyetlerine önlem almak amacıyla 16 Aralık 1912’de gerçekleştirilen İmroz Deniz Muharebesine katılmıştır. Bu muharebenin ardından 20 Aralık’ta do-

nanma yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırılma ile birlikte Muâvenet-i Milliye muhribi, Birinci Müstakil Filotillada görevlendirilmiştir. Filotillaya Yunan donanmasına karşı keşif ve taarruz görevi verilmiştir. Bu görev müddetince Muâvenet-i Milliye ve beraberindeki gemiler, Ege'de Yunan denizaltı, zırhlı ve muhripleriyle bazı çatışmalara girmiştir. Muâvenet-i Milliye bunun dışında 22 Aralık'ta Bozcaada Muharebesine katılmıştır. Muharebenin ardından 11 Ocak 1913'e kadar keşif ve taarruz görevini icra eden Muâvenet-i Milliye, 18 Ocak 1913'te gerçekleştirilen Mondros Deniz Muharebesi'nde yer almıştır.

Mondros Deniz Muharebesi'nin Osmanlı donanmasının mağlubiyeti ile sonuçlanmasıyla birlikte tekrardan Çanakkale'ye dönen Muâvenet-i Milliye muhribi, bir süre burada kaldıktan sonra 22 Şubat 1913'te Hamidiye kruvazörünün Akdeniz'deki harekâtını kolaylaştırmak amacıyla hazırlanan filotillada bulunmuştur. Bu görevi müddetince Saroz Körfezi ve İmroz Adası civarında keşif görevini gerçekleştirmiştir. Nisan ayının ortalarına kadar Ege'de bu şekilde keşif ve gözetleme faaliyetlerinde bulunan Muâvenet-i Milliye, bu tarihten sonra Balkan Harbi sırasında başka bir harekâta katılmamıştır.

Balkan Harbi'nin ardından Birinci Dünya Savaşı'nda da görevlendirilen Muâvenet-i Milliye, savaş başladığı sırada sağlam olan diğer kruvazör ve muhriplerle beraber Marmara'da eğitim gerçekleştiriyordu. İki Alman gemisi olan Goben ve Breslau'nun Osmanlı donanmasına katılması ve Amiral Souchon'un Osmanlı donanması Birinci Komutanlığına getirilmesinin ardından kurulan filoda yer alan Muâvenet-i Milliye, yapılan eğitimlerin ardından 29 Ekim 1914'te gerçekleştirilen Karadeniz operasyonuna katılmıştır. Burada Ruslara ait Odesa'da bulunan liman ve gemilere saldırılar düzenlemiştir. Bu görevin başarıyla sonuçlanmasının ardından ise Muâvenet-i Milliye, 30 Ekim 1914'te İstanbul'a dönmüş ve Haydarpaşa'ya demirlemiştir.

Odesa'ya yapılacak ikinci baskına gerçekleştirmek için 1 Nisan 1915'te Mecidiye, Hamidiye kruvazörleri ve Muâvenet-i Milliye, Yedigâr-ı Millet, Taşoz, Samsun muhripleri İstanbul'dan Ka-

radeniz'e açılmıştır. Başarısız olan bu harekâtın ardından donanma, 4 Nisan'da İstanbul'a dönmüştür. Muâvenet-i Milliye ise 7 Nisan 1915'ten itibaren Gayret-i Vatanîye muhribiyle birlikte Marmara'da denizaltılara karşı karakol görevi yürütmüştür. Muâvenet-i Milliye'ye 27 Nisan 1915 tarihinde Çanakkale'ye asker ve malzeme taşıyan gemilere, denizaltı tehlikesine karşı refakat etme görevi verilmiştir. Aynı sınıftan diğer üç muhrip bu görevi icra ettikleri sırada 28 Nisan 1915'te AE-2 denizaltısının saldırısına uğramıştır. Ancak denizaltı saldırısı muhriplere zarar vermemiştir.

Muâvenet-i Milliye, Marmara'da gemilere refakat etme ve denizaltılara karşı karakol faaliyetinde bulunduğu sırada ise İtilaf Devletleri donanmalarıyla geçemedikleri Çanakkale'yi karadan geçmek için hazırlanmıştı. Bu hazırlıkları müddetince bir taraftan kara birliklerini organize eden İtilaf Kuvvetleri bir taraftan da filosunu kuvvetlendirmek için Goliath, Euryalous ve Bacchant kruvazörlerini Çanakkale'ye göndermişlerdi. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından 25 Nisan 1915'te donanmadan ateş desteği alarak Gelibolu Yarımadası'nın güneyine beş ayrı noktadan çıkartma gerçekleştirilmiş ancak beklenen ilerlemeye kaydedilmemiştir. Bu durum üzerine Fransız birlikleri donanmadan yardım istemiş ve bölgeye Goliath ve Cornwallis isimli iki İngiliz zırhlısı gönderilmiştir.

İki geminin yoğun bombardımanından dolayı Türk askerleri ciddi sorunlar yaşamaya başlamıştı. Bunun üzerine 5'inci Ordu Komutanlığı, Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na başvurarak bu duruma karşı önlem alınmasını istemişti. Donanma komutanlığı tarafından hazırlanan plan gereği ilk olarak draç sınıfı üç torpidobotun görevlendirilmesi düşünülmüşse de daha sonra bu torpidobotların yetersiz olduğu görülerek vazgeçilmiş ve Muâvenet-i Milliye muhribinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu karar Muâvenet-i Milliye muhribi komutanı Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey'e tebliğ edilmiştir. 10 Mayıs 1915'te yola çıkan Muâvenet-i Milliye muhribi aynı gün Çanakkale'ye gelmiştir. Yüzbaşı Ahmet Safvet Bey ve İrtibat Subayı Alman Yüzbaşı Firle hareketin gerçekleştirileceği 13 Mayıs 1915 tarihine kadar bölgede incelemelerde bulunmuştur.

İncelemelerin ardından operasyonun gece yapılmasına karar verilmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasıyla birlikte 12 Mayıs 1915 saat 19.00'da Muâvenet-i Milliye, Çanakkale'den harekete geçerek Çamburnu üzerinden Soğanlıdere'ye doğru yol almıştır. Muâvenet-i Milliye, sahile yakın bir vaziyette mayın hatları ve şamandıralar arasından geçerek 20.25'te Soğanlıdere'ye demirlemiştir. Komuta kademesi tarafından düşman gemilerinin gece vardiya değişimi sırasında saldırının yapılması planlandığından saldırı saati beklenmeye başlamıştır.

Belirlenen saldırı saatinin gelmesiyle birlikte saat 00.45'te hareket eden Muâvenet-i Milliye, sahile yakın ve karartılmış bir vaziyette Morto Koyu'na doğru yola çıkmıştır. Muâvenet-i Milliye'nin sahile yakın bir şekilde ilerlemesi durumundan habersiz olan Türk askerleri, muhribi yaylın ateşine tutulmuştur. Etkisiz dost ateşi eşliğinde yoluna devam eden Muâvenet-i Milliye, karartmanın iyi yapılması sebebiyle İtilaf Kuvvetlerine ait iki muhribe görünmeden yoluna devam etmiştir. 01.00'da Eskihisarlık civarına ulaşarak Morto Koyu'nda yatan iki İngiliz zırhlısını gözetlemeye başlamıştır. Bu sırada karadan bir işaret fişeginin atılmasıyla yeri belli olan Muâvenet-i Milliye muhribine, Goliath zırhlısında bulunan nöbetçi asker tarafından parola işareti sorulmaya başlanmıştır. Parola sorulmasına karşılık olarak Muâvenet-i Milliye tarafından uluslararası işaret olan "Hazır Ol!" cevabını verilmiştir. Verilen işaretle biraz daha zaman kazanan Muâvenet-i Milliye, Goliath zırhlısında bulunan nöbetçinin megafonla üçüncü defa parolayı sorması üzerine anlamsız İngilizce cümlelerle cevap vermiştir. Bu şekilde düşmanı oyalayarak yaklaşan Muâvenet-i Milliye, birden tam yol ileri vaziyeti alarak gemi kazanın körüklerini çalıştırmış ve bacadan çıkan alevlerle kendisinin tanınması üzerine seri hareketle 300 yarda kadar Goliath'ın yanına sokulmuştur. Muâvenet-i Milliye muhribinin Goliath'ın yanına sokulmasıyla birlikte saat 01.15'te daha önceden hazırlanmış olan 4288, 4279, 4301 numaralı baş, merkez ve kık torpidoları ateşlenmiştir. Atılan torpidolar daha Muâvenet-i Milliye geriye dönme devrini tamamlayamadan Goliath'ın komuta köprüsü, baş baca altı ve kık tarafına çarpmasıyla birlikte üç patlama meydana gelmiş ve gecenin karanlığında Goliath

zırhlısı siyah dumanlar içinde batmıştır. Goliath'ın 750 kişilik mürettebatından 183 kişi kurtulabilmiştir. Muâvenet-i Milliye muhribi görevini icra edip geri döndüğü sırada İtilaf Kuvvetlerine ait muhripler kendisini takibe başlamıştır. Boğaz içlerine ilerleyen bu muhriplerin kendilerini belli etmeleri üzerine Osmanlı istihkâmları top atışına başlamış ve geri dönmek zorunda kalmıştır.

Muâvenet-i Milliye görevini icra edip geri döndüğü sırada tekrardan aynı bölgede dost ateşine maruz kalmış ve bu ateşlerden de ağır bir darbe almadan 13 Mayıs 1915'te Soğanlıdere'ye geri dönerek demirlemiştir. Muâvenet-i Milliye durumu Müstahkem Mevkii ve Donanma Komutanlıklarına haberdar etmiştir. Günün ağarmasıyla birlikte geceyi Paşa Limanı'nda geçiren Muâvenet-i Milliye, 15 Mayıs 1915'te İstanbul'a giderek İstinye Limanı'nda demirlemiştir. Muâvenet-i Milliye'nin İstanbul'a ulaştıktan sonra halk ve devlet erkânı tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır.

Muâvenet-i Milliye İstanbul'a geldikten sonra gemi personeli ödüllendirilmiştir. Gemi Kaptanı Ahmet Safvet Bey korvet kaptanlığına terfi ettirilmiş, gemi personeline bulunan subaylara altın, erlere gümüş liyakat muharebe madalyası verilmiştir. 21 Mayıs 1915'te cuma selamlığının ardından gemi personeli Padişah Mehmet Reşat'a takdim edilmiştir. Bu takdimde padişah tarafından gemi personelinin tebrik edilmesiyle birlikte subaylara altın, erlere gümüş saat hediye edilmiştir.

İstanbul'a gelişinin ardından Muâvenet-i Milliye, bir müddet talimlerine devam etmiştir. Ancak daha sonra Karadeniz'de gerçekleştirilen kömür nakli sırasında Türk gemilerinin güvenliğinin sağlanması açısından Muâvenet-i Milliye, refakat ve karakol görevi yapmak üzere Karadeniz'de görevlendirilmiştir. Bu görevini 19 Ocak 1918'e kadar sürdüren Muâvenet-i Milliye, bu tarihte meydana gelen İmroz Deniz Muharebesi'nde Yavuz'un denizaltı emniyetini sağlamıştır. Son olarak Haziran 1918'de Karadeniz'de bulunan Rus gemilerini gözetim altına almak için harekette bulunan filoda yer alan Muâvenet-i Milliye, bu hareketin ardından Birinci Dünya Savaşı sona erene kadar Çanakkale'de devri-

ye görevini icra etmiştir. 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti’nin fiilen savaştan çekilmesinin ardından anlaşma hükümleri gereği tüm Osmanlı donanmasıyla birlikte 8 Kasım 1918’de tüm silahları sökülerek Haliç’e çekilmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından başlatılan donanma programında kendisine yer bulamayan Muâvenet-i Milliye, görev dışı bırakılmasının ardından Taşkızak Tersanesi’nde 1953 yılına kadar ambar gemisi olarak kullanılmıştır. Bu tarihte hurdaya ayrılan Muâvenet-i Milliye, Taşkızak Tersanesi’nde sökülmüştür.

Kaynakça

- Deniz Tarihi Arşivi. EHBJ.d. 01734, Muâvenet-i Milliye Muhribi Seyir Jurnalı 1914-1915.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi. İ.. TAL. 501-63
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi. MB. İ... 142-6
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi.DH. EUM.THR. 41-20
- Alpagut, Haydar. *Büyük Harbin Türk Deniz Cephesi*. İstanbul: Deniz Matbaası, 1937.
- Altıntaş, Yusuf Ziya. “Çanakkale Kara Savaşlarına Osmanlı – Alman Donanmasından Bir Katkı: Alman Deniz Yüzbaşı R. Firle’nin Terekesinden Goliath Zırhlısının Batırılışı”. Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi. 2016, Sayı:29; 31-46
- Arabacı, Hüseyin. “Muâvenet-i Milliye Gemisinin Kahraman Personelinden Abdullah Oğlu Süleyman”. Anafarta Dergisi. 2019, Sayı:5; 11-16.
- Atabay, Mithat. “Çanakkale savaşlarında 1915 Yılı Mayın Ayında Batırılan İngiliz Savaş Gemileri ve Bunun Savaş Etkileri”. On Beşinci Askeri Tarih Kongresi Bildirileri “100 Üncü Yıl Dönümünde Çanakkale Muharebeleri”, 12-27 Mart 2015; 201-212.
- Atabey, Figen. Çanakkale Muharebelerinin Deniz Cephesi. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Baş, Ersan. *Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar Muâvenet-i Milliye ve Goliath’ın Batırılışı*. İstanbul: Piri Reis Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.
- Baş, Ersan. “Çanakkale’de Muâvenet-i Milliye Muhribinin İngiliz HMS Goliath Zırhlısına Torpido Taarruzu ve Sonuçları”. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi. 2011, Sayı:18; 33-67.
- Besbelli, Saim. Çanakkale’de Türk Bahriyesi (1914-1918). Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi Amirliği, 2005.
- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi VIII nci Cilt Deniz Harekâtı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1976.
- Büyüktuğrul, Afif. *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*. C.4, İstanbul: Deniz Matbaası, 1974.
- Gürdeniz, Cem ve Erdoğan Yüceliş. *Cumhuriyet Donanması 1923-2000*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2000.
- Çakmak, Fevzi. *Büyük Harp’te Şark Cephesi Harekâtı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Denizlerde Yenilmediler & Cihan Harbi’nde Alman Bahriyeliler*. Çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Görür, Osman. *Harbi Umumide Çanakkale’de Golyat Zırhlısının Nasıl Batırıldığıнын İçyüzü!*. İstanbul: Tecelli Basımevi, 1939.
- Güleryüz, Ahmet. *Osmanlı Donanması 1828-1923*. İstanbul: Denizler Kitabevi, 2000.
- Güleryüz, Ahmet. *Osmanlı Donanması’nda Torpidobotlar ve Destroyerler Sultanhisar & Muavenet*. İstanbul: Denizler Kitabevi, 2009.
- Hacıoğlu, Doğan. *Tanzimattan I. Dünya Harbine Osmanlı Bahriyesi*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2013.
- İlgar, İhsan. Çanakkale 1915. İstanbul: Ak Yayınları, 1969.
- İnci, Tevfik. *Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2005.
- Karakaş, Nuri. “Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması’nın Çanakkale Boğazı Harekâtı (18 Nisan 1912)”. Gazi Akademik Bakış. 2013, C.6, Sayı:12; 81-109.
- Kılıç, Sezen. *Trablusgarp Savaşı’nda İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazı Harekâtları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.
- Lorey, Amiral. *Türk Sularında Deniz Hareketleri*. Çev. Tekirdağlı H. Sami, İstanbul: Deniz Matbaası, 1936.
- Mayın Grup Komutanı Binbaşı Nazmi Bey’in Günlüğüyle Çanakkale Deniz Savaşları*. ed. Erdoğan Şimşek ve Aynur Güner. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2010.
- Noyan, Bahri. “II. Meşrutiyet’te Türk Donanması”. Hayat Tarih Mecmuası. 1970, C.1, Sayı:6; 28-32.
- Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Adları Süregelen Gemiler*. ed. Gökhan Atmaca. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2010.
- Önen, Ragıp. “Muâvenet-i Milliye Muhribinin Torpido Subayı Ali Haydar Bey’in Anıları: Goliath’ı Ben Batırdım”. Yıllarboyu Tarih Dergisi. 1982, C.8, Sayı:4; 4-8.
- Özçelik, Selahattin. Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemîyeti. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.

Özlü, Hüsnü. “*Arşiv Belgelerine Göre, Harp Raporlarında, Balkan Harbi’nde Osmanlı Donanmasının Çanakkale Boğazı Savunması ve Ege Denizi Harekâtı*”. On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri-II, İstanbul, 03-07 Aralık 2012; 523-553.

Semiz, Yaşar. “Çanakkale Denizaltı Savaşı (Nisan – Mayıs 1915); Sultanhisar ve *Muâvenet-i Milliye’nin Başarıları*”. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. 2001, Sayı 9; 393-398.

Steel, Nigel ve Hart Peter. *Gelibolu Yenilgisinin Destanı*. İstanbul: Epsilon Yayınevi, 2005.

Toker, Hülya. “*Donanma-yı Osmani Muâvenet-i Milliye Cemiyetinin (DOMMC) Osmanlı Donanmasına Kazandırdığı Gemiler (1909 - 1914)*”. Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi. 2017, Sayı:19; 39-66.

Tuna, Ozan. “*Alman Amiral Souchon’un Osmanlı Donanmasındaki Faaliyetleri (1914-1917)*”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Samsun 2020.

Türk Deniz Kuvvetleri Bin Yılın Güncesinden Seçmeler. ed. Nurcan Bal ve Figen Atabey. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009.

Türk Denizcilik Tarihi. C.2, ed. Zeki Arıkan ve Lütfü Sancar, İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2009.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. 1911 – 1912 Osmanlı – İtalyan Harbi III üncü Cilt Deniz Harekâtı. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1980.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. Balkan Harbi VII nci Cilt Osmanlı Deniz Harekâtı 1911-1913. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993.

Wilson, H.W.. *Zırh Devrinde Deniz Muharebeleri 1850-1914*. C.1, Çev. Lütfü Çekiç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.

Yüksel, Ayhan. “Çanakkale Savaşlarında Sultanhisar Torpidosu, *Muâvenet-i Milliye Muhribi: Mürettebatı ve Faaliyetleri*”. Osmanlı Araştırmaları. 2001, C.21, Sayı:21; 81-96.

Atıf

Bircan, Emre. “*Muâvenet-i Milliye Muhribi*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2023.

Emre Bircan, “*Muâvenet-i Milliye Muhribi*”, Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2023.